

Кириченко Дмитро Ігорович

студент

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Кириченко Дмитрий Игоревич

студент

Киевского кооперативного института бизнеса и права

Kyrychenko Dmytro

Student of the

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

Чан-хі Оксана Сергіївна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Чан-хи Оксана Сергеевна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры предпринимательства, торговли и биржевой деятельности

Киевский кооперативный институт бизнеса и права

Chan-khi Oksana

PhD in Economics,

Associate Professor of Entrepreneurship,

Trade and Exchange Activity Department

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ НА РИНКУ ЄС: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ НА РЫНКЕ ЕС: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

COMPETITIVENESS OF DOMESTIC AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE EU MARKET: PROBLEMS AND PROSPECTS

Анотація. Досліджено актуальність та перспективи входження підприємств аграрного сектору України на ринок Європейського Союзу. Доведено необхідність подальшого розвитку і розширення присутності вітчизняних виробників агропродовольчої продукції на світових ринках. На сучасному етапі економічна ситуація в агропромисловому комплексі (АПК) України ускладнена рядом проблем, сприяти розв'язанню яких може тільки поглиблення його інтеграції в систему світогосподарських зв'язків.

У статті розглянуто фактори, що перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності продукції АПК на зовнішніх ринках, а саме: низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури АПК; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок тощо. Проаналізовано переваги, недоліки функціонування АПК в умовах євроінтеграційних процесів, надано пропозиції щодо підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на європейському ринку.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, конкурентоспроможність продукції, агропродовольча продукція, зовнішньоторговельні перспективи.

Аннотация. Исследована актуальность и перспективы вхождения предприятий аграрного сектора Украины на рынок Европейского Союза. Доказана необходимость дальнейшего развития и расширения присутствия отечественных

производителей агропродовольственной продукции на мировых рынках. На современном этапе экономическая ситуация в агропромышленном комплексе (АПК) Украины осложнена рядом проблем, способствовать решению которых может только углубление его интеграции в систему мирохозяйственных связей.

В статье рассмотрены факторы, препятствующие укреплению конкурентоспособности продукции АПК на внешних рынках, а именно: низкий уровень развития отечественной финансово-кредитной системы; неразвитость инфраструктуры АПК; недостаточная гармонизация украинских стандартов качества с международными; недостаточность государственного целевого финансирования научно-прикладных разработок и тому подобное. Проанализированы преимущества, недостатки функционирования АПК в условиях интеграционных процессов, даны предложения по повышению уровня конкурентоспособности отечественной продукции АПК на европейском рынке.

Ключевые слова: зона свободной торговли, конкурентоспособность продукции, агропродовольственная продукция, внешнеторговые перспективы.

Summary. The relevance and prospects of the entry of enterprises of the agrarian sector of Ukraine into the market of the European Union are investigated. The necessity of further development and expansion of the presence of domestic producers of agro-food products in world markets is proved. At the current stage of the economic situation in agriculture (APG) Ukraine is complicated by a number of problems, which can help address only deepen its integration into the world economic relations.

The article considers the factors that hamper the strengthening of the competitiveness of agricultural products in foreign markets, that is: low level of development of the domestic financial and credit system; underdeveloped infrastructure of agriculture; insufficient harmonization of Ukrainian quality standards with international ones; lack of state targeted financing of scientific and applied developments, etc. Analyzed the advantages and disadvantages of the functioning of the agroindustrial complex in the context of integration processes, and proposed improvements in the competitiveness of domestic agricultural products in the European market.

Key words: free trade zone, competitiveness of products, agricultural products, foreign trade prospects.

Постановка проблеми. Зважаючи на проголошений Україною стратегічний курс на модернізацію у сучасному глобалізованому світі вона формує систему своїх міжнародних відносин, де особливе місце в економіці країни посідає аграрний сектор. Тому дослідження проблеми підвищення конкурентоспроможності агропродовольчої продукції в умовах загострення конкурентної боротьби на зовнішньому ринку є надзвичайно важливим для вітчизняних виробників і країни в цілому. Адаптація вітчизняного аграрного сектора економіки до умов та вимог Європейського союзу є складним і суперечливим процесом. Внаслідок природних та економічних особливостей галузі сільського господарства, його тривалою внутрішньою і зовнішньою відірваністю від розвинутих європейських країн, суттєвих розбіжностей між Україною та ЄС у визначенні пріоритетів державної аграрної політики продовжуються наукові дискусії про доступні євроінтеграційні перспективи та можливі загрози вітчизняного агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів конкурентоспроможності продукції присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних авторів: Л. В. Балабанова, П. С. Березівського, О. В. Березіна, С. В. Васильчака, А. П. Гайдуцького, П. С. Зав'ялова, М. Й. Маліка, Т. Л. Мостенської, В. В. Окрепілова, М. К. Пархомця, П. Т. Саблука тощо, які й досі є постійним предметом для вивчення і за-

слуговують детального розгляду та подальшого обговорювання.

Метою статті є дослідження та оцінка конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції на європейському продовольчому ринку.

Виклад основного матеріалу. Проблема конкурентоспроможності продукції в Україні стала однією з найбільш важливих. Адже, від випуску конкурентоспроможної продукції залежить ефективний та стабільний розвиток економіки. Цей показник характеризує не лише окремі підприємства, а й економіку країни загалом. Проте сьогодні конкурентоспроможність української продукції залишається на дуже низькому рівні, не зважаючи на величезний експортний потенціал багатьох галузей української економіки [3].

Загалом продукція українського ринку експортується в різні країни світу і це є одним з основних показників економічного розвитку держави. Так, за даними 2016 р. загальний експорт товарів з України складав близько 70%, решта 30% припадала на послуги. Тенденцією останніх 5 років є скорочення виручки від експорту товарів з одночасним скороченням експорту агропромислової продукції. Незважаючи на спадаючий обсяг загальної експортної виручки зростає частка сільськогосподарської продукції. За останні 5 років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 26% у 2012 р. до 42% у 2016. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту

все ще становить експорт сировини, а саме продукція рослинного походження — пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби. Варто зауважити, що сировинна спрямованість українського експорту свідчить про те, що вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники мають обмежені можливості щодо закупівлі сучасного обладнання та устаткування внаслідок низької платоспроможності й технологічної відсталості.

Важливість та актуальність посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському ринку пояснюється підвищенням цін на сільськогосподарську продукцію внаслідок загострення світової продовольчої кризи та збільшення виробництва й використання біологічного палива, що обумовлює збільшення потенційного попиту на вітчизняну продукцію; зростанням попиту в європейських країнах на органічну продукцію, причому ціни на таку продукцію вищі на 20–50%, а для її вирощення в країнах ЄС використовується лише 3,5% загальних сільськогосподарських площ; лише 20% виробленої в Україні аграрної продукції споживається в межах держави, а решту 80% можна експортувати [1].

Основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції є ринок Азії, котрий дещо зменшив частку в структурі українського експорту у першому півріччі 2017 р. до 42%, з 45,2% у першому півріччі 2016 р. Основними країнами-партнерами з Азії у поточному році виступали — Індія, Туреччина і Китай. На другому місці, не менш важливим торговельним партнером України є країни ЄС, з часткою в 31,1%, де головними партнерами є Нідерланди, Іспанія і Італія. Трійку лідерів закривають країни Африки, котрі в свою чергу збільшили частку на +2,5%. Основними партнерами з Африки є Єгипет, Туніс і Марокко. Також спостерігаємо незначне пожатвення торгівлі з країнами СНД.

Найбільші обсяги експорту до країн ЄС мали продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості — 30,5% від загального обсягу експорту. Частка імпорту продукції АПК та харчової промисловості з країн Євросоюзу склала 10% від загального обсягу.

За 2016 р. експорт товарів до країн ЄС становив 13497,7 млн. дол. США, у порівнянні з 2015 р. це більше на 482,5 млн. дол. США, або на 3,7%. Імпорт збільшився на 1808 млн. дол. США або на 11,8% і становив 17138,2 млн. дол. США. Негативне сальдо становило 3640,5 млн. дол. США.

Географічно українська торгівля сільськогосподарськими та суміжними продуктами сконцентрована на декількох країнах членах ЄС. На сім країн, а саме на Іспанію, Польщу, Італію, Німеччину, Нідерланди, Францію та Бельгію, припадає 77,9% загальної торгів-

лі сільськогосподарськими та суміжними товарами. Іспанія, Італія та Польща є найбільшими імпортерами української продукції, тоді як Німеччина, Польща та Нідерланди — найбільші експортери досліджуваної групи товарів до України [5, с. 19]

На досить позитивні тенденції в розвитку зовнішньоторговельних відносин та нарощування експортного потенціалу до країн ЄС суттєво вплинуло підписання між Україною та країнами ЄС Угоди про асоціацію. Вирішальною метою Угоди є зростання обсягів торговельно-економічних зв'язків і інвестиційних потоків шляхом лібералізації торгівлі та гармонізації регуляторного середовища в результаті взаємовигідних домовленостей. Проте зона вільної торгівлі несе як можливості економічного зростання, так і загрози для країни, її галузей і підприємств. Основною характерною особливістю угоди про ЗВТ між Україною та ЄС є існування несиметричності між партнерами Угоди як у рівні економічного розвитку, так і в розмірах економіки. За будь-яких умов, визначених у ході переговорів, слабший партнер завжди ризикує більше, ніж сильніший [2, 5].

Крім того, свої специфічні особливості має і сфера сільського господарства. Високий рівень підтримки аграрної галузі, який існує в ЄС, та технологічна відсталість у поєднанні з низьким рівнем державної підтримки сільського господарства в Україні зумовлюють підвищені ризики передусім для АПК України [4].

Нагадаємо, що відповідно до угоди про ЗВТ між Україною та країнами ЄС з квітня 2014 р. наша держава мала право використовувати квоти на безмитний експорт продукції до ЄС, в свою чергу країни ЄС постачали продукцію в Україну на загальних умовах. Лише з січня 2016 р. Угода почала діяти у двосторонньому порядку. Проте, не зважаючи на пом'якшення умов, експорт українських продуктів поступово скорочується. Експерти запевняють, що причиною є надлишок товарів на європейському ринку. Результати дослідження свідчать, що лише деякі продукти харчування, що поставляються з України в ЄС, можуть конкурувати з продукцією з інших країн. Фактично, Україна виробляє не більше десятка продуктів, які європейці вважають дефіцитними і готові платити за них великі гроші.

Зростання конкуренції на українському ринку позначиться передусім на виробниках агропродовольчої продукції низької якості, яким доведеться збільшувати витрати на підвищення її якісних параметрів та розроблення ефективної маркетингової стратегії. Найбільшу вигоду від скасування митних тарифів отримують українські експортери. Оскільки на сьогодні вітчизняні експортери сільськогосподарської продукції спеціалізуються переважно на товарах із низьким ступенем переробки, то фактор лібералізації торгівлі,

який безпосередньо впливатиме на зменшення ціни експортованих товарів, позитивно впливатиме на підвищення їх конкурентоспроможності на спільному ринку ЄС [4].

Євросоюз надав українським аграріям квоти на 36 найменувань продуктів харчування, які звільняються від мита. Адміністрування тарифних квот ЄС здійснюється виключно Європейським Союзом (відповідними директивами Європейської Комісії) за двома принципами: «перший прийшов – перший обслуговується» (станом на 22.09.2017 року Україною вже закрито 8 квот, а саме на: мед натуральний; цукор; крупи та борошно; оброблені томати; виноградний і яблучний соки; кукурудзу; ячмінь; солод та пшенична клейковина) та «імпортного ліцензування» (станом на 22.09.2017 року Україною заповнено: пшениця (100%); ячмінь (100); кукурудза (100); м'ясо птиці (основна) (100); вершкове масло та молочні пасти (50); яйця (34,1); м'ясо птиці (25,5); сухе молоко (13,6); молоко, вершки, згущене молоко та йогурти (0,3)).

Як бачимо Україна здебільшого заповнює експортні квоти на продукцію рослинництва. Нажаль, у найближчій перспективі заповнити встановлені квоти для тваринницької продукції буде дещо проблематично, оскільки переважна більшість тварин утримується господарствами населення, які не мають можливостей застосовувати сучасні технології виробництва продукції, що зумовлює низьку її якість та невідповідність європейським санітарним нормам та стандартам. Для переважної більшості вітчизняних малих і середніх сільгоспідприємств також існують проблеми забезпечення відповідності власної продукції європейським стандартам, оскільки процеси гармонізації та адаптації законодавства у сфері технічного регулювання та санітарних і фітосанітарних заходів потребують не тільки тривалого часу, але й значних матеріальних ресурсів. Наприклад, сукупні витрати на адаптацію до стандартів ЄС тільки м'ясної промисловості Польщі становили близько 2 млрд. євро [2].

Крім тарифів, значною мірою доступ до європейських ринків українським товарам обмежують нетарифні бар'єри, такі як невідповідність стандартів продукції, відмінність митної системи та процедур оцінки відповідності продукції. Варто зауважити, що процес впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва в Україні відбувається вкрай повільно. В українське законодавство необхідно імплементувати вимоги директив та регламентів ЄС стосовно сільського господарства та харчової промисловості, а також не менше 80% чинних європейських стандартів. А невідповідність україн-

ської продукції європейським стандартам є суттєвою загрозою розвитку вітчизняного агропродовольчого сектору, оскільки стримує постачання продукції на ринки країн ЄС на період запровадження всіх необхідних технічних регламентів і отримання сертифікатів відповідності, призводить до зниження дохідності вітчизняних малих і середніх сільгоспідприємств, а також до послаблення конкурентних позицій на внутрішньому ринку окремих видів української продукції порівняно з європейською, яка вже відповідним чином сертифікована.

Можливою загрозою для розвитку вітчизняної агропродовольчої системи є збільшення на внутрішньому продовольчому ринку України конкуруючого імпорту. Крім того, зниження рівня ввізного мита безпосередньо вплине на надходження до Державного бюджету – вони скоротяться на суму імпортного мита на продукцію, що ввозиться з країн Європейського Союзу. Водночас скоротиться час, потрібний для супровідних процедур, а отже, підвищиться ефективність роботи митниці. Зменшення до нуля імпортного мита означатиме здешевлення європейської агропродовольчої продукції на внутрішньому ринку, що буде сприятливим для українських споживачів. Враховуючи, що третину імпорту з ЄС нині становлять обладнання, устаткування та транспортні засоби, здешевлення цієї промислової продукції сприятиме швидшому оновленню основних фондів сільськогосподарських підприємств, впровадженню сучасних технологій із переробки сільськогосподарської сировини, а отже, й більшій ефективності АПК України.

Передусім можна прогнозувати збільшення обсягів імпорту в Україну окремих видів м'яса та харчових субпродуктів, молока й молочної продукції, деяких видів овочів та фруктів. Так, на м'ясо ВРХ збережено базову ставку ввізного мита на рівні 15%, яке діятиме протягом 3 років; безмитна тарифна квота на імпорт свинини з країн ЄС становить 10 тис. тонн на рік; тарифна квота на імпорт 10 тис. тонн діє лише щодо окремих видів м'яса та субпродуктів птиці. Щодо молока та молочних продуктів – Україна встановлює безквотну ставку ввізного мита у розмірі 10%, яка діятиме протягом 5–7 років за окремими видами такої продукції. На помідори, огірки, виноград столовий, яблука та груші ставка ввізного мита протягом 5 років повинна знизитись з 10 до 5% [2].

Варто зауважити, що протягом десятиліть українські сільськогосподарські підприємства були фактично відрізані від світового агропродовольчого ринку. Тому їх вихід на європейський ринок має велике значення як джерело досвіду та практичних вмінь конкурувати з виробниками інших країн, розробляти та реалізовувати стратегію виробничо-комерцій-

ної діяльності, зорієнтованої на світову кон'юнктуру продовольчих ринків. При цьому слід зазначити, що вміння успішно діяти на міжнародних ринках веде до підвищення рівня та якості задоволення потреб національних споживачів [1].

Висновки. З урахуванням існуючих проблем, а також позитивного зарубіжного досвіду, Україні необхідно реалізувати низку заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на європейському ринку, що не суперечитимуть принципам державної підтримки та регулювання аграрного ринку, передбачених угодою про асоціацію між Україною та ЄС, які забезпечать умови для підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції АПК. Зусилля слід сконцентрувати на [2]: прискоренні процесу впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продук-

тив харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Алімента-ріус) у сфері агропромислового виробництва; розробленні системи моніторингу зовнішньоторговельних операцій з країнами ЄС як механізму оперативного реагування на кон'юнктурні зміни аграрного ринку; сприянні розвитку дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва, у т.ч. правовій регламентації діяльності особистих селянських господарств населення та розробленні механізму їх трансформування у фермерські господарства, що дасть змогу забезпечити інтеграцію особистих господарств населення у ринкові механізми функціонування аграрного сектору; заохоченні кооперативного руху на селі, спрямованого на спільне ведення господарської діяльності окремими суб'єктами господарювання, що дозволить зменшити витрати на виробництво і реалізацію сільськогосподарської продукції.

Література

1. Дутка В. Р. Основні аспекти конкурентоспроможності агропромислового комплексу в контексті євроінтеграційних процесів України / В. Р. Дутка, Х. Р. Бренич, М. М. Дорош // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. — 2015. — Т. 17, № 1(4). — С. 214–220. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlnu_2015_17_1%284%29_42
2. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1633/>.
3. Самойлик Ю. В. Проблема конкурентоспроможності української продукції на ринку ЄС / Ю. В. Самойлик, О. А. Волошина, А. О. Миргородська // Економічний форум. — 2016. — № 1. — С. 47–53. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_1_9
4. Сіренко Н. М. Нова роль сільського господарства в економічному розвитку країни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://www.btsau.kiev.ua>.
5. Чан-хі О. С. Зовнішньоторгівельні перспективи агропромислового комплексу України в контексті євроінтеграції / О. С. Чан-хі // Агросвіт. — 2016. — № 11. — С. 16–21.

References

1. Dutka, V. R., Brenych, Kh. R and Dorosh, M. M. (2015) «Osnovni aspekty konkurentospromozhnosti aghropromyslovogo kompleksu v konteksti jevrintegracijnykh procesiv Ukrainy», Naukovyj visnyk Ljvivskogho nacionaljnogho universytetu veterynarnoji medycyny ta biotekhnologhij im. Gzhycjkogho, [Online], vol. 1(4), available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlnu_2015_17_1%284%29_42
2. Ocinka perspektyv ta mozhlyvostej dlja aghropromyslovogho kompleksu Ukrainy vnaslidok pidpysannja Ughody pro asociaciju mizh Ukrainoju ta Jevropejskym Sojuzom, [Online], available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1633/>.
3. Samojlyk, Ju.V., Voloshyna, O. A. and Myrghorodska, A. O. (2016), «Problema konkurentospromozhnosti ukrajinskoji produkciji na rynku JeS», Ekonomichnyj forum, [Online], vol. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_1_9
4. Sirenko N.M. Nova rolj siljsjkogho ghospodarstva v ekonomichnomu rozvytku krajiny, [Online], available at: <http://www.btsau.kiev.ua>.
5. Chan-khi, O.S. (2016), «Foreign trade perspectives of Ukraine's agroindustrial complex in the context of european integration», Ahrosvit, vol. 11, pp. 16–21.